

2.

SEDM
DOVEDNOSTÍ,
KTERÉ VYBÍDNOU
DĚTI KE
SPOLUPRÁCI

Během mého prvního roku práce učitelky jsem ve své hlavě a následně i v praxi zavedla slogan společnosti NIKE „Prostě to udělej!“ Učební den i hodiny jsem si přesně rozdělila do jednotlivých částí, abych vše stihla. Jenže zvládnout tu spoustu učiva předpokládalo spolupráci celé třídy, což v mém případě ale nehrozilo.

Slovo *spolupráce* znamená *pracovat spolu pro dosažení stejného cíle*. Někteří z mých žáků ale slovo spolupráce zřejmě pochopili jako cíl přivést mě do hrobu. Během kontroly domácího úkolu mě pět žáků požádalo, jestli si mohou zajít na záchod, kolem mě přeletěly dvě papírové vlašťovky a jeden žák stačil usnout na lavici, spadnout ze židle a zase se na ni otráveně posadit.

Co se to s těmi dětmi stalo? Copak nechápou, jak je pro ně vzdělání důležité? Copak si nepropojili vzdělání a svou budoucnost? Copak slovíčko sebekontrola je jim naprosto cizí?

Jednoho dne, když jsme se s kolegyní procházely o přestávce po chodbě, jsme zahlédly, jak se skupinka hochů pere o to, kdo je na řadě, aby si mohl hrát s míčem. Kolegyně znechuceně obrátila oči v sloup a řekla: „Podívej se na ně. Jsou jako malá děcka. Proč se chovají tak přihloupě?“ Jen jsem přikyvula, ale v hlavě mi proběhlo, že jsou to přece děti a my dospělí bychom se měli pokusit je tak brát. A stejně tak i jejich chování. Když jsem pak potkala ve sborovně Jane, svěřila jsem se jí se svou myšlenkou.

Jane pokývala hlavou: „Některé z nich možná zažívají takové starosti, o kterých jsme my v jejich letech neměli ani ponětí. Třeba v mé třídě mám hned několik dětí, které své rodiče téměř ani neznají. Rodiče jsou zaneprázdnění podnikatelé, kteří jsou neustále na nějakých jednáních a na své ratolesti vůbec nemají čas. Další děti zase své rodiče nevidí proto, že ve dne chodí do práce a v noci také, jen aby nějak vyšli s penězi a přežili do další výplaty. Ken mi pro změnu řekl, že jeden jeho žák byl během jednoho roku ve dvou pěstounských rodinách a ve třech různých školách. A ty jsi mi kdysi řekla, že jeden chlapec žije v ubytovně pro bezdomovce. Nejen že některé z dětí se musí vypořádávat s problémy dospělých, ale nemají ani možnost užít si být dítětem.“

Jane se zarazila a hluboce si povzddechla: „Smutná pravda je, že dnešní děti jsou vystaveny abnormálnímu stresu a problémům. Pokud je máme něco naučit, musíme jim nejprve pomoci ulevit od jejich emocionálního závaží, které si nesou s sebou do třídy. Což znamená, že my jako učitelé máme kromě povinností učit také povinnosti téměř identické těm rodičovským.“

Tahle myšlenka se mi zdála více než pravdivá. I přesto, že se u mě ve třídě najdou děti, které se chtějí učit a přijdou s pozitivní energií, ostatní sedí s hlavou skleslou mezi rameny a bez jakékoliv chuti do života, natož do učení. Možná že toto je pravý důvod, proč někteří odmítají splnit i ty nejjednodušší úkoly. Ať už se u nich doma děje cokoli, vždy se to odrazí v jejich školním počinání. Když Sam poprosil svou matku, zda by jí mohl přečíst domácí úkol, poslala ho pryč. (Protože těsně předtím se na ni obořil její

přítel.) Melissa, jejíž matka zemřela a otec alkoholik se o dceru příliš nezajímal, byla zase vychovávána televizí a svou starší kamarádkou. Neměla ani tušení, jak mluvit s lidmi. Erikova matka zase trpí chronickými depresemi. Copak tyhle děti vědí něco o spolupráci? Pokud něco málo ano, tak rozhodně ne od své rodiny. Je jasné, že já jako učitel nemohu změnit život dětí u nich doma, ale rozhodně mohu něco udělat s jejich časem stráveným ve škole.

Když jsem tak přemýšlela o svém stylu výuky, uvědomila jsem si, že se občas zřejmě chovám jako pedantský generál rozdávající příkazy a zákazy:

„Ořež si tužku!“

„Zvedni pořádně tu ruku!“

„Laskavě se podepiš.“

„Sedni si!“

„Vytáhni si knížky!“

„Dívej se na svůj papír!“

„Dávej pozor!“

„Buď ticho!“

„Okamžitě vyhoď tu žvýkačku!“

„Dávej pozor na ten počítač!“

Nejen že jsem jim říkala, co mají dělat, ale také jsem jim říkala, co nesmí dělat:

„Neběhejte po chodbě!“

„Nekopej do židličky!“

„Nebud' sprostý!“

„Nezapomeň si svůj domácí úkol!“

„Nepiš na ten stůl!“

„Nemluv!“

„Neopisuj!“

„Nedávej tu aktovku pod nohy!“

Místo toho, abych se věnovala výuce, snažila jsem se kontrolovat své rozjívěné žáky. Jak jinak se z nich ale mohou stát civilizovaní a slušní lidé? Čím více jsem se však snažila přitvrdit a nešetřit s rozkazy, tím jsem se setkávala s větším odporem. Drahoceenný čas vyučovací hodiny vždycky uplynul jako voda, ale já po celou dobu nedělala nic jiného, než se slovně přetahovala se svými žáky. Obzvláště po některých dnech mi připadalo, že mi nezbyla energie ani na dýchání, protože jsem o všechnu přišla v těch marných bojích.

Vzala jsem si do ruky knihu *Jak mluvit, aby nás děti poslouchaly, jak naslouchat, aby nám děti důvěřovaly* a zaměřila se na kapitolu o získání spolupráce. Všechno se ale odehrá-

valo doma, tak jsem se rozhodla, že si udělám pár poznámek a vezmu si je do školy, co mi poradí mí kolegové. Vytáhla jsem poznámky při obědě, a zatímco ostatní popíjeli kávu, já začala: „Tak pojďme na to. Pojďme si zahrát na školu. Já jsem učitelka a vy jste moji žáci. Když mě budete poslouchat, tak se sami sebe zeptejte: Jak se po jejich slovech cítím? Co ve mně vyvolávají? A potom mi řeknete svoje reakce.“

„V žádném případě,“ řekl rozhodně Ken, „minule jsem byl pokusným králíkem já, tak ať je jím teď někdo jiný. Já budu učitel a vy budete reagovat.“ Tady si můžete přečíst, co nám Ken řekl a jak jsme na to zareagovaly my žáčky, Jane, Maria a já.

- Učitel:*   **(obviňování a kárání)** „Už zase sis zapomněl tužku? Čím teď budeš psát? Prstem? Teď musíme kvůli tobě přestat pracovat a čekat, než si od někoho půjčíš.“
- Reakce žáků:*   „Je mi nanic.“
                          „Nikdy nic neudělám dobře.“
                          „Ta učitelka je pěkně zlá.“
- Učitel:*   **(nadávání)** „Je pěkná pitomost odevzdat nepodepsaný test.“
- Reakce žáků:*   „Nenávidím tě!“
                          „Všechno zkazím. Neumím se ani podepsat.“
- Učitel:*   **(hrozba)** „Pokud tady uvidím ještě jednu letící vlašťovku, tak vyletíte ze třídy tak rychle, že se z toho hned tak nevzpamatujete. A jestli to bude pokračovat, půjdeme k řediteli.“
- Reakce žáků:*   „Je mi to jedno!“
                          „Klidně si zavolej třeba papeže!“
                          „Mám strach.“
- Učitel:*   **(příkazy)** „Přestaňte okamžitě mluvit! Dejte pryč ty sešity. Sedněte rovně. No tak dělejte, hned!“
- Reakce žáků:*   „Nejsem tvůj sluha.“
                          „Udělám to, ale pěkně pomaloučku.“
                          „Jak se z tohohle vězení dostat ven?“
- Učitel:*   **(přednáška a poučování)** „To nebylo hezké, že jsi rozbil Johnovu propisku. Jak by se ti líbilo, kdyby někdo zničil tvoji? Pokud si od někoho něco půjčíš, tak se o to musíš hezky starat, stejně jako ty by sis přál, aby se o tvé věci starali ostatní. Nemyslíš, že dlužíš Johnovi omluvu?“
- Reakce žáků:*   „Jsem zlosyn.“
                          „Bla, bla, bla...“
                          „Blbé kecy.“

- Učitel:* (**varování**) „Dávejte pozor na ty zkusavky! Vždyť vám spadnou a pořežete se! A co tady dělá ten zapálený stojan? Chcete, abychom vyhořeli?“
- Reakce žáků:* „Mám strach.“
„Raději se tady nebudu ničeho dotýkat.“
„Pěkně se pleteš, protože se nestane nic!“
- Učitel:* (**v roli mučedníka**) „Každé odpoledne jdu domů s hroznou bolestí hlavy. A proč? Kvůli vám! A vidíte ty šedé vlasy? Ty jsou taky vaše práce.“
- Reakce žáků:* „Ti koupím barvu na vlasy.“
„Nejraději bych šla domů. Tyhle sebelítostné řeči se mi vůbec nechce poslouchat.“
„Je to moje vina.“
- Učitel:* (**porovnává**) „Jak to, že mi odevzdáváš tu domácí práci tak pozdě? Minulý rok jsem učil tvou sestru Sally a ta vždycky všechno přinesla včas.“
- Reakce žáků:* „Nikdy nebudu tak dobrý jako Sally.“
„Nenávidím ji!“
„Nenávidím svého učitele!“
- Učitel:* (**sarkasticky**) „No úžasné. Takže nikdo ve třídě neví, kdy byla Kolumbem objevena Amerika. Mám takový pocit, že tahle škola snad láká všechny neschopné děti z okolí. Jediný způsob, jak zvýšit IQ v této třídě je, že se postavíte na židličky.“
- Reakce žáků:* „Jsem úplný hlupák. Nevím ani tohle.“
„Jdi do háje!“
„Mám takový pocit, že tahle škola snad přitahuje všechny dementní učitele z okolí.“
- Učitel:* (**předpovídá**) „S vaším přístupem k učení si nikdy nenajdete pořádnou práci, protože vás žádná pořádná škola nebude chtít.“
- Reakce žáků:* „Nemá to cenu.“
„Jsem pitomá.“
„Dobře, tak proč bych se měl snažit. Vzdávám to.“

Když jsme se situacemi přestali, jen jsme se jeden na druhého polekaně dívali. Jane pak nahlas řekla to, co jsme si mysleli my všichni: „Pokud jsme my jako žáci teď zažili takové pocity vzteku a zoufalství, co pak musí zažívat opravdoví žáci ve skutečných situacích?“

„A zejména pokud něco podobného slyší i doma,“ přidala se Maria. „Moje sestra přesně takhle mluví se svými dětmi. Pokud si nezlepšíš známky, zakážu ti televizi. Klidně bys mohl mít jedničky, kdybys chtěl. Ale to bys nesměl být tak líný. Podívej se na svou sestru, jaké má krásné známky.‘ Vždycky je na své děti taková, a k tomu její manžel ještě přidá půlhodinovou přednášku.“

„Můj otec byl zase strašně sarkastický a přitom si myslel, jak není vtipný a moudrý: ‚Zase jsi ztratila knížku z knihovny? To byl skutečně výborný nápad!‘ Když jsem byla ještě malá, tak jsem tomu moc nerozuměla. Copak ztracení knížek je něco výborného? Když jsem ale rostla, začala jsem si smysl uvědomovat a jeho poznámky mě čím dál více bolely. Někdy jsem měla sto chutí mu stejným metrem odpovědět. Naneštěstí se později ukázalo, že jsem v tom asi hodně dobrá, protože hned při první mé hodině mi z úst vylétávaly sarkastické fráze jedna radost. Stačilo, abych byla jen trochu rozladěná. Třeba jednou jsem pomalejšímu dítěti řekla: ‚Jsi tak pomalý od přírody, nebo ti v tom někdo pomáhá?‘ Celá třída vybuchla smíchy.“

„A takový smích je pro učitele jako rajská hudba a svůj sarkasmus pak chce vypilovat ještě k větší dokonalosti,“ řekl Ken.

„Ano, ale někde za tím smíchem sedí tiše jedno dítě, které bylo právě poníženo. Je to hrozné. Už jsem s tím přestala,“ řekla rozhodně Jane.

„A jak jsi to dokázala?“ zeptala se se zájmem Maria.

Jane ne moc nadšeně řekla: „Když jsem učila teprve druhým rokem, měla jsem ve třídě jednu skutečně velmi otravnou holku. Nedělalo jí vůbec žádný problém vytáhnout uprostřed hodiny zrcátko a začít si česat vlasy. Když jsem chtěla, aby si některý z žáků připravil krátkou práci na téma starověkého Egypta, nezvedla se ani jedna ruka. Když jsem se rozhlédla po třídě, koho pro tento úkol vybrat, oči mi spočinuly na Tereze, která si právě v poklidu pilovala nehty. Ironickým a pěkně našťvaným hlasem jsem řekla: ‚No, rozhodně tento úkol nemohu zadat Tereze, protože ta se mnou krásně spolupracuje celý rok, a proto musím dát prostor i někomu jinému.‘ Ostatní žáci se začali pochechtávat a k mému překvapení Tereza alespoň zvedla oči od svých nehtů a zadívala se na mě. V tu chvíli mě napadlo: ‚Už nikdy! Pokud budu chtít dítěti něco vytknout, musím to udělat jiným způsobem. Pokud budu chtít být vtipná, nesmí to být na jejich úkor.‘“

„Fajn,“ řekl Ken, „takže většina věcí, které dětem řekneme, buď uškodí jim a budou se cítit zle, nebo jimi poškodíme sami sebe. Faktem ale zůstává, že naší prací je dohlédnout, aby se děti chovaly slušně.“

„Ano, to je pravda,“ pronesla Maria. „A co by jako měl učitel říkat? Prosím, udělej tohle... Prosím, nedělej tamto...“

„Aha,“ řekla jsem s úsměvem a vytáhla knihu *Jak mluvit, aby nás děti poslouchaly, jak naslouchat, aby nám děti důvěřovaly* a zamávala s ní ve vzduchu. „Odpověď leží

v téhle knize.“ A ukázala jsem Kenovi a Marii kreslený příběh v kapitole *Jak dosáhnout spolupráce*.

„Jako bych viděl příhody z naší rodiny,“ řekl Ken při prohlížení obrázků.

„Ano, ale děti jsou děti, ať už jsou doma nebo ve škole. Nevidím v tom velký rozdíl,“ řekla Maria.

„Já v tom vidím docela podstatný rozdíl,“ oponoval Ken. „Jen si představ jednoho či dva rodiče, kteří se musí starat o dítě, a učitele, který je ve třídě sám a musí si zjednat pořádek hned u třiceti cizích rozjívených děcek.“

„To je pravda,“ přitakala Jane, „v tomhle směru má učitel práci mnohem těžší, ale rodiče ji zase mají složitější v něčem jiném. Jejich úkol starat se o dítě je celoživotní. Oni přece nemají možnost vypustit je ve tři hodiny z domu a dále se nestarat. Nebo doufat, že od září dostanou děti jiné. Na druhé straně je ale pravda, že ať jsi v obývacím pokoji nebo ve třídě, dají se víceméně použít stejné metody.“

Po zbytek našeho oběda jsme se snažili vymyslet nějaké použitelné a efektivní metody, které by se daly ve třídě použít. Na tohle jsme přišli:

POPIŠTE PROBLÉM

Místo obviňování...

...popište problém

Místo sarkasmu...

...popište problém

Místo příkazů...

...popište problém

Když učitel namísto obviňování, sarkasmu a příkazů jednoduše popíše problém, žáci jsou pak více nakloněni zodpovědnému chování.

POSKYTNĚTE INFORMACI

Místo obviňování...

...poskytněte informaci

Místo vycítání...

...poskytněte informaci

Místo ponižování...

...poskytněte informaci

Když učitel poskytne užitečnou informaci, aniž by u toho někoho ponižoval, žáci mnohem snadněji změní své nevhodné chování.

NABÍDNĚTE MOŽNOSTI

Místo příkazu...

...nabídněte možnosti

Místo negativní předpovědi...

...nabídněte možnosti

Místo hrozby...

...nabídněte možnosti

Hrozby a příkazy vyvolají v žákovi pocity bezmoci a odporu. Výběr mu však otevírá dveře k novým možnostem.